

Fikir Hareketleri Dergisi

“Fikir Hareketleri” adlı “ilmi, içtimai, edebi” haftalık dergi (risale),Cumhuriyet’in ilanının onuncu yıldönümünde (29 Teşrinievvel 1933) gazeteci ve siyasetçi Hüseyin Cahit’in(Yalçın) (1875-1957) başyazarlığında ilk sayısı ile okur karşısına çıkmış, çoğunlukla 16 sayfa olarak, yedi yıl boyunca ve 364 sayı yayımlanmıştır. Derginin başmuharriri, muharriri ve hatta “her şeyi” Hüseyin Cahit idi.

Fikir Hareketleri Kapağı

Hüseyin Cahit (Yalçın) II. Meşrutiyet sonrası Türk basın tarihinin en güçlü ve etkili, en uzun süre ve en yoğun biçimde yazan gazetecileri arasındadır. İttihat ve Terakki örgütünün önde gelen üyelerinden biri olmasına karşın, ilk Tanin macerasında (1908-1914) bu örgüt ile ihtilafa düşmüş, ikinci Tanin macerası (1922-1925) esnasında ise, bazı farklı yaklaşımları ve Ankara Hükümeti’nin ikazlarını dikkate almaması nedeniyle, muhalif gazeteci addedilerek bazı yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Ömrünün son yıllarındaki gazeteciliği esnasında da, bu defa Demokrat Parti Hükümetlerine yönelik eleştirileri yüzünden hapse atılmıştır.

Hüseyin Cahit (Yalçın), II. Meşrutiyet Dönemi’nde Meclis-i Meb’usan üyesidir. İstanbul işgal edildiğinde, diğer önde gelen İttihat ve Terakki mensupları gibi, Malta’ya sürülmüştür. 1926 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’ya yönelik İzmir Suikastı girişimi dolayısıyla açılan davada yargılanmış ve sürgün cezasına çarptırılmıştır. 1939 yılından itibaren CHP milletvekilidir.

Anadolu’da Kurtuluş Savaşı devam ederken İstanbul’da çıkardığı Tanin gazetesinde, Savaş’a destek vermekle birlikte, Ankara Hükümeti ile zaman zaman bazı konularda ihtilafa düşmüştür. Cumhuriyetin ilânı usulünü (ilânın oldubittiye getirildiği savı) ve Hilâfetin kaldırılmasını ve ayrıca temsili demokrasinin gereklerinin gözetilmemesini (Cumhuriyet Halk Fırkası liderliği ile Cumhurbaşkanlığı’nın aynı kişide birleşmesini) kıyasıya eleştirmesi dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa’nın ve Ankara Hükümeti’nin tepkisini çekmiştir. Bu muhalif tutumu dolayısıyla, Nutuk’ta kendisinden “Tanin Başyazarı” diye söz edilmiş ve ağır bir dille suçlanmıştır. 1933 yılında I.Türk Dil Kurultayı’na katılmış ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın dikkatini çekmeyi başaran tezler ileri sürmüştür.

1920’li yılların ikinci yarısında ve 1930’lu yılların başında etkin biçimde gazetecilik yapamayan Hüseyin Cahit’in, basın yaşamında etkin olma ve geçim sıkıntısını giderme arayışları, 1932 yılında Kadro dergisinin yayımlanmaya başlamasından aldığı şevkle (rejimin de icazetiyle) Cumhuriyet’in onuncu yılında “Fikir Hareketleri” adlı haftalık dergiyi 1933 yılı sonuna doğru çıkarmasıyla meyvesini vermiştir.Fikir Hareketleri yayımlanmaya devam ederken, başyazar Hüseyin Cahit Yalçın,1938 yılında, Atatürk’ün vefatı sonrasında Celal Bayar aracılığıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’den siyasete girme daveti almış ve 1939 yılından itibaren üç devre Çankırı, İstanbul ve Karsillerini temsilen milletvekili olarak TBMM’de yer almıştır.

Fikir Hareketleri'nde savunulan görüşlerin iyi anlaşılması için, 1930'lu yılların Türkiye'si ve Hüseyin Cahit'in (Yalçın) gazeteci ve siyasî kimliğinin yanı sıra, iki savaş arası dönem Avrupa'sının durumu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Baş ve sonu iki büyük savaşa sahne olan 1914-1945 döneminde kitlesel felaket ve giderek artan barbarca yöntemler, teknolojidaki sürekli ve göz alıcı ilerlemeleri, hatta dünyanın birçok yerinde insanın toplumsal örgütlenmesindeki inkâr edilemez gelişmeleri gölgelemekteydi. Sanayileşmiş ülkelerin bu devrede toplumsal devrime yakalanmadan çıkabilmeleri, Hobsbawm'a göre, onların iktisadi ve toplumsal yapılarının hayli sağlam olduğunun kanıtı olmakla birlikte, kapitalizm, Bolşevizmin bu meydan okumasını, kendisini 1914'te olduğundan bambaşka bir şeye dönüştürerek savuşturabilirdi. "Felaket Çağı", "Kriz Yılları" "Karanlık Çağ" ve "İdeolojiler Çağı" biçimlerinde adlandırılan iki savaş arası dönemde (1919-1939) Avrupa'daki parlamenter demokratik sistemlerin tamamına yakını çöktü. İktisadi liberalizm bakımından, bütünüyle yok olmanın tek seçeneği değişim idi; bu seçenek, Keynes sayesinde yaşama geçirildi. Keynes, kapitalist toplumun ancak devletin yönetim ve kontrolünde (müdahaleciliğinde) varlığını sürdürebileceğini düşünmekteydi. 1914-1945 döneminde iki dünya savaşı ve bir dünya iktisadi bunalımı yaşanmış, milliyetçilik ve militarizm yerleşmişti. Faşizm, Nasyonal Sosyalizm, Bolşevizm ve benzeri otoriter ve totaliter rejimler Avrupa'da at koşturmaktaydı. XX. Yüzyılın tüm çözümsüzlük örnekleri adeta bu otuz yıla sığmış; kısa bir süre öncesine kadar gelişeceğine sonsuz iman beslenen liberal uygarlık değerleri (diktatörlüğe ve mutlak yönetime güvensizlik, hukuk düzeninin güvencesi altında özgürce seçilmiş yönetim, anayasal hükümete bağlılık, konuşma, basın ve toplanma özgürlüğünü de içeren bir yurttaş hak ve özgürlükleri seti) ve kurumları çökmüştü. İki savaş arası dönemde liberal kapitalist ekonomiler durgunluk içindeyken, Sovyetler Birliği'nin beş yıllık planlarla son derece hızlı bir sanayileşme atılımı içinde olduğu gözlemlenmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti, dış dünyada yukarıda betimlenen koşulların geçerli olduğu bir sırada, Mustafa Kemal'in önderliğinde zorlu bir milli kurtuluş savaşı sonrasında 1923 yılında kurulmuş, hukuk ve siyaset alanlarındaki devrimler hızla gerçekleştirilmiştir. 1929 yılı sonrasındaki dünya iktisadi bunalımının etkilerini de göğüslemek suretiyle, Cumhuriyet'in ilk 15 yılı, iki savaş arası dönemin zorlu koşullarında geçirilmiştir. Basın alanındaki bazı kısıtlamaların cari olduğu 1930'ların başı Türkiye'sinde, yine de, düşünce ortamını uzun süre etkileyecek bazı dergiler (Ülkü, Varlık, Yeni Adam, Yeni Gün, Akın, Kadro, Fikir Hareketleri ve Kooperatif) yayın yaşamındaki yerini almıştı.

Bilimsel, toplumsal ve yazınsal (edebi) bir dergi olan Fikir Hareketleri'nde siyasetten iktisada, kültürden diplomasiye, dinsel konulardan edebiyata kadar pek çok konuya yer verilmiş, 80'i Türk (Osman Nuri Ergin, Ahmet Cevat Emre, İbrahim Zeki Öget, Samet Ağaoğlu, Hulüsi Demirelli, Server İskit ve Pertev Naili Boratav gibi) olmak üzere 332 yazarın kaleminden çıkan toplam 3.245 makale/tefrika yayımlanmıştır. Başyazar bir yana bırakılacak olursa, birden fazla makalesi yayımlanan Türk yazar sayısı 10'u geçmemektedir. Başyazarın, bazıları Kadro ve Kooperatif ile polemiklere dair olmak üzere, değişik türde toplam 401 makalesi yayımlanmıştır. Bu, makale toplamının % 12,3'üdür. 79 yazı ile Francesco Nitti, dergide en çok makale/tefrika yayımlanan ikinci yazardır. Dergide makaleleri/tefrikaları yayımlanan diğer önemli yabancı yazarlar Francis Delaisi, Edouard Benes, Alfred Cobban, Louis Marlio, Edmond Vermeil, Fortunat Strowsky, W. Henry Chamberlin, Joseph-Barthélemy, Frank H. Hankins, Henri Decugis, Julien Benda, Comte Sforza, Emile Labarthe, F. Cambo, F.J.C. Hearnshaw ve Georges Guy-Grand'dir. Dergide en çok işlenen konu, tefrika halinde yayımlananlar da dahil, hakkında 421 makalenin yayımlandığı komünizmdir. Aşağıda açıklandığı biçimde bir demokrasi savunusunun, diktatörlük analizlerinin yapıldığı ve devletçilik ilkesinin desteklendiği Dergi'de yer verilen en güçlü söylemler, orta sınıf tezi ve anti-komünizmdir. Dergi, I. Dünya Savaşı sonrasında en önemli olayı saydığı komünizmin esaslı surette incelenmesinde büyük yarar görmekte, diğer diktatörlüklere de dikkat çekilmektedir. ... *Bugün*

demokrasi bir taraftan komünistlerin teşkil ettikleri tehlike ile uğraşmak mevkiindedir. Diğer tarafta da diktatörlükle demokrasiyi ezmeğe uğraşıyorlar.

Fikir Hareketleri, ilk sayısında, Cumhuriyetin 10. yılında birçok derginin yayın yaşamında olmasını iftihar edilecek bir durum olarak nitelemektedir: *Nasıl olmuş da uzun zamandır cumhuriyetsiz yaşamış, cumhuriyetten başka rejim altında yaşamaya nasıl tahammül etmişiz...*

Az sayıdaki yabancı yazarın değerlendirmeleri bir yana bırakılacak olursa, Fikir Hareketleri'nde Türk Devriminin ve demokrasinin niteliği konusundaki değerlendirmelerin tümü Hüseyin Cahit Yalçın'a aittir. Başyazar'a göre, devrimler ilkeler koyar ve sonra o ilkeleri uygulamaya başlar. Siyasal anlamıyla devrim olgusunun işlevinin XIX. Yüzyılın başından 1930'lu yıllara dek aynı kaldığını sanmakönemli bir yanılgıdır. Devrimin asıl ve geleneksel işlevi mutlak ve müstebit hükümetleri yıkmak ve demokrasiyi kurmaktır.XIX. yüzyıldaki devrimler ile Türk Devrimi demokrasi tesis eden devrimlerdendir. Demokrasi, ... *milli hakimiyetten başka bir şey değildir; ... halk hükümetidir, halkın icrayı hükümet etmesidir.* XIX. yüzyılın başından beri dünyadaki genel eğilim, halkın icrayı hükümet ettiği devletlerin kurulması yönündedir. Nitekim, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yıkılan hükümetler, Savaş öncesinde en kudretli oldukları sanılan mutlak hükümdarlıklar idi.

Başyazar, kimi vatandaşlarımızın demokrasiye karşı oluşlarını, demokrasi aleyhine söz söylemelerini ve demokrasiyi yerin dibine batırmak istemelerini anlayamadığını belirtmekte, bu durumu onların demokrasiye gerçek (bilimsel) anlamı dışında garip ve kendilerince bir anlam yüklemelerine bağlamaktadır. Ona göre, anayasamız en değerli demokrasi belgemiz ve referansımızdır. Türkiye Cumhuriyeti, Savaş sonrasının yeni demokrasilerinden biridir. Türkiye'de gerçekten değişen bir şey vardır. Bu yalnız bir etiket farkı değil, milletin ruhundan yeni bir hareket zembereği canlanmasıdır; bir milletin benliğini anlaması, hak ve özgürlük alanına doğmasıdır.

Kimi yabancı düşünür ve siyasilerce Türk Devriminde bazı ıslahatlarda pek acele edildiği ve tarihin cereyanının hızlandırılmaya çalışıldığı yönünde görüşler ileri sürülmesinin ve Devrimimizin kalıcılığı konusunda duraksamaya düşülmesinin nedeni, Başyazara göre, Devrimimizin uzun bir geçmişi olduğunun göz önünde bulundurulmamasıdır. Bugünkü sonuca varmak için bir yüzyıldan uzun süredir çalışıyor ve kurbanlar veriyoruz. *"Son padişah ve halifenin hıyaneti yüzünden müttefik düşmanlar karşısında kendi başına kalan millet vatan müdafaasında yalnız kendi varlığına ve kuvvetine güvenerek senelerce çarpıştı, evlatlarının dökülen kanı içinde cümhuriyet terbiyesini aldı ve cümhuriyet idaresini resmen ilan etmeden filen senelerce tatbik etti. Onun içindirki hükümdarlık rejiminden cümhuriyet rejimine geçiş millet için pek zaruri, pek tabii, pek sade bir iş oldu. Ruhlarda zaten hazırlanmış olan içtimai ve fikri ıslahat da bu siyasi inkılabı müteakıp birbirini ardınca fiiliyat sahasına çıktı..."*

Fikir Hareketleri'nde, başyazar dışında Türk Devrimini değerlendiren az sayıdaki yazarlardan biri de Francesco Saverio Nitti'dir (1868,1953). *...Türkiye'de genç Türklerin pek çabuk zeval bulan teşebbüsleri istisna edilirse, hiçbir zaman ne hürriyet görülmüştür, ne hakiki bir parlamento, ne de demokrasi. Mustafa Kemal bütün bunları işte her şeyden mahrum olan memlekete soktu. İntihabat sisteminin zorluksuz işlediği, parlamentonun daima iyi işlediği iddia olunamaz. Fakat ne de olsa imkan müsait olduğu kadar işliyor... Zaferden sonra, tarihin şimdiye kadar şahit olmuş olduğu en büyük teşebbüslerden birini yapmak, yani asırlardanberi müstebidane bir tazyike alışmış olan bir memlekete demokrasi başlangıcı sokmak ve müslüman diyarında asri zamanların en büyük layikleştirme işini başa çıkarmak şerefi ona aittir. Bütün iğvaata karşı koyarak, kendisi halifeliği kabul etmedikten başka İstanbul halifeliğini de ortadan kaldırdı. Bu, katolik memleketler için yalnız Kilise ile Devleti ayırmağa değil, Papalığı yok etmeğe de muadildir.*

Nitti'ye göre, bir ülkede özgürlüğün yanı sıra şu üç koşul da gerçekleşmişse, o ülkede demokrasinin varlığından söz edilebilir: isonomie (yasa önünde eşitlik), isotimie (irsi memuriyet ve vazife kabul edilmesinin reddi, yurttaşların memuriyetlere girmede eşit hakka sahip olmaları) ve isegorie (dernek kurma, toplanma ve söz söyleme özgürlüğü, yani basın özgürlüğü). Komünizm, özü itibarıyla, demokrasinin red ve inkârı demek değildir. Yeter ki, "umumun muvafakati"ne dayalı olarak kurulsun. Oysa, günümüzde, hiçbir zaman özgürlüğün ne olduğunu görmemiş bir ülkede, Rusya'da, bir azınlık özel bir tipte siyasal ve iktisadi bir rejim kurdu. Bu, çoğunluğun istenci doğrultusunda kurulmuş bir komünizm değildir, muazzam bir devlet kapitalizmidir. Yalnız büyük bir mal sahibi vardır ve o da devlettir, üretim hükümet tarafından çizilmiş bir plana göre yapılır. Herkes bunu icraya mecburdur.

Bir ülkede demokrasinin yaşayabilmesinin iki koşulundan biri, Nitti'ye göre, demokrasinin yalnızca yasalarda değil, aynı zamanda ahlak ve adetlerde de bulunması, diğeri de kalabalık bir "orta sınıf"ın (küçük arazi sahipleri, küçük tacirler, esnaf, küçük dükkancılar, az irat sahipleri, heyeti umumiyelerile çok sıkıntı çekmiyen ve kolayca patron değiştirebilen ameleler) mevcudiyetidir.

...Ancak orta sınıfların diğerlerinden daha kalabalık ve daha kudretli olduğu memleketlerde iyi idare edilen bir Devlet mevcud olabilir. Orta sınıf bulunmazsa ihtilallere, oligarşilere, tahammül edilmez istibadlara düşülür. 'Orta sınıflar ki demokrasinin istikrarını ve devamını temin eder.'...

Nitti'nin demokrasinin asgari gereği olarak sözünü ettiği bu iki koşul, Başyazara göre, Türkiye'de yerine gelmiştir.

... Türk cemiyetinin bünyesi demokrasi hissiyatına, itiyadatına dayanır. Türkiyede hiçbir zaman asalet sınıfı olmadı ve bir sınıf hakimiyeti görülmedi. Türkiyede her fert kendisini diğeri ile müsavi hisseder. (...)Padişahlık kalkınca bütün Türkiye demokrasi ahlak ve adatı içinde yekpare bir şekil arzetti. Bizde çok eski asırlardan beri teşekkül etmiş demokratik ahlak ve adatın mevcudiyeti yüzündendir ki inkilap pek tabii geldi ve hiçbir ciddi aksülamel tehlikesine maruz bulunmadı." "Türk cümhuriyetinin içtimaiyat sahasında hakiki kuvveti de işte bu orta sınıftadır. Bugün Türkiyede etrafına kin ve nefret hissi dağıtacak bir mütehakkim çok zenginler sınıfı yoktur. Eski Avrupanın sefil amele hayatını süren ve bir nevi intikam hissile tutuşan yoksullar sınıfına da tesadüf edilmez...

Bütün prensiplerin ve rejimlerin ülkelere göre uygulamada az çok değiştiğini belirten Hüseyin Cahit Yalçın'a göre, demokrasi taraftarı olmak mutlaka iktisadi liberalizmi ya klasiklerin benimsedikleri biçimde ya da daha sonraki aşırı biçimiyle kabul etmeyi gerektirmez. Siyasal liberalizm ile iktisadi liberalizm, ona göre, ayrılabilir ve nitekim ayrıdır. Her ülkedeki koşullarına göre demokratik rejimine bir biçim verir. Bizdeki rejimin de diğerlerinden kendini ayıracak özel nitelikleri olması doğaldır. Fakat, diğerlerinden farklı da olsa, niteliği demokrasidir. Bugün dünyanın en demokrat hükümetleri bile iktisadî özgürlükten uzaklaşmışlardır. Bu nedenle, iktisadi devletçiliği benimsemekle, Türkiye, kendi ilkelerini ve demokrasiyi inkâr etmiş değildir.

Başyazara göre, Fikir Hareketleri, anayasada ifadesini bulan özgürlükleri savunmaktan başka bir şey yapmamaktadır. *...bu hürriyetler Avrupa'da on dokuzuncu asırda ilân edilmiş olabilirler. Bu onların kıymetsiz olmaları için bir sebep midir? On dokuzuncu asrın istihfaf edilmek [küçümsenmek] istenilen bu hürriyetleri filân veya filân kavmin hususî mahsulleri değil, bütün beşeriyetin şerefi ve hakkıdır.* Bizdeki kimi "tetkikleri kıt, görüşleri sınırlı" yazarların Avrupa'da özgürlüklerin ortadan kalkmasını demokrasi aleyhinde bir kanıt gibi göstermeğe yeltenmelerini yadırgamamak mümkün değildir. Avrupa'da özgürlük kavramının çok hücumu uğradığı, hattâ bazı ülkelerde özgürlüğün ortadan kalktığı doğru ise de, bu gidişata imrenmek değil, üzülmek gerekir. Fikir Hareketleri'nde işlenen konular bile, Hüseyin

Cahit'e göre, demokrasimiz lehinde kalbimize derin bir muhabbet vermeğe kâfidir.

... Düşünmelidir ki bu makale silsileleri ne faşizm rejiminde yazılabılırdı ne komünizm diyarında. Çünkü o rejimlerde fikir hürriyetine yer yoktur. Matbuat hürriyeti akla bile getirilemez. O rejimlerde yalnız bir ses işitilir. Bu, hakkın, ilmin, hakikatin ve realitenin objektif sesi değildir. Hüküm süren diktatörlüğün keyfinin sesidir...

Milli hakimiyet rejimi felaketlerin sebebi değildir. Bazı yerlerde bu rejim tereddidi etmişse Falih Rıfki Atay'ın da pek güzel takdir ettiği gibi, halkın siyasi ve içtimai terbiyesindeki kifayetsizlik buna sebep olmuştur...

Millî hakimiyet rejimi için bu değerlendirmelerde bulunan başyazar, diktatörlüklerin geçici rejimler olduğunu, azınlık diktatörlüğünün bazen gerekli ve zaruri olabileceğini ileri sürmektedir. Onu komünist ve faşist diktatörlüklerden ayıran esaslı bir nitelik vardır: amacı. Diktatörlük şayet demokrasiyi kurmak ve güçlendirmek amacına yönelikse, amacı bireylere özgürlük sağlamak, onları demokratik rejimde yaşatmaktan ibaret ise, ancak o zaman mazur görülebilir. Bu türlü diktatörlükler 'halk ve gençlik yetiştikçe' biraz daha gereksiz hale gelirler ve ortadan kalkarlar.

Türk Devriminin özgünlüğü konusunda kendisiyle polemiğe girdiği Şevket Süreyya (Aydemir), Kadro'daşı tezi ileri sürmektedir: *İnkılâbımız hususî bir tarih seyriinin mahsulüdür. Zarurî surette tekevvün etmiş nev'i şahsına mahsus bir hâdisedir; bütün prensipleri kendisine hastır. Benzer görüldüğü diğer inkılâp hadiselerinden cevher itibarıyla ayrıdır. Başlamıştır, bitmiştir. O, ne demokrasinin, ne sosyalizmin, ne faşizmin ve diğer herhangi bir yabancı cemiyet nizamının eşi, devamı yahut kopyasıdır.*

Hüseyin Cahit (Yalçın) ise, "Türk Devriminin nev'i şahsına münhasırlığı" tezine katılmamakta ve onu "mutlak ve müstebit hükümetleri yıkararak demokrasiyi kuran" devrimler, yani demokrasi devrimleri kategorisine sokmaktadır. Başyazara göre, her devrim gibi Türk Devrimi de *kendini doğuran hususî bir tarih seyriinin mahsulüdür*. Bu dar anlamıyla alınacak olursa, Türk Devrimi elbette ki özgündür. Ama, *insanların gerek şahsî hayatlarında, gerek cemiyet hayatlarında bir takım çerçeveler, esaslı umumi fikirler vardır ki her hadise onların içinden yer alır, tasnif olunur. Onun için, nev'i şahsına mahsus bir inkılâp hadisesi yoktur. Herhangi içtimaî ve siyasî bir inkılâp mutlaka tasnif olunabilir. Fakat şekli itibarıyla diğerlerinden ayrılması zaruridir. Bugün, meselâ, demokrasi diyoruz. Bu umumî tabir altında, bu umumî çerçeve içinde topladığınız hadiseler her memlekette aynı şekiller mi arz ediyorlar? Amerikada, İngilterede, Fransadaki demokrasi ile Balkanlardaki demokrasi bir midir? Hatta Amerika ve İngiltere demokrasileri birbirlerine benzer mi?... Bir toplumsal ve siyasal devrim olarak Türk Devrimi, Hüseyin Cahit'e göre, "çerçeve ve esaslı umumi fikir" olarak demokrasi sınıfında yer alır. Kadro'nun, bir yandan Devrimimizi "nev'i şahsına münhasır" bir olay olarak algılaması öte yandan da bu Devrimin diğer devrimlerin "öncüsü" olacağını ileri sürmesi, Hüseyin Cahit'e göre, açık bir çelişkidir.*

Başyazara göre, 1930'lu yıllar Avrupa'sının devrimcilik anlayışı ile Türk Devrimine içkin olan anlayış birbirinden farklıdır. Bizim Devrimimiz mutlak ve müstebit hükümetten (padişahlıktan) kurtulmanın tek etkili yoluydu. Buna karşılık, 1930'lar Avrupa'sındaki devrimcilik, demokrasinin bu geleneksel işlevinden, yani demokrasiyi kurma işlevinden çoktan uzaklaşmış ve hatta demokrasiye düşman olmuştur. Bizler 1930'lu yıllar Avrupa'sının anladığı anlamda devrimci değiliz; zira ne komünistiz, ne de mürteci. Kimileri demokrasinin modasının geçtiğini, şimdi yeni kuramların var olduğunu ileri sürmektedir. Oysa, siyasal rejimler ve toplumsal sistemler hakkında eskilikten veya yenilikten söz etmenin hiçbir anlamı yoktur. Toplumsal sorunlarla uğraşılırken biraz daha derinlemesine araştırma yapmak gerekir. Eğer eksiklik ve yenilik aranacaksa, demokrasi, mevcut toplumsal sistemlerin gene en yenisidir;

çünkü, günümüzdeki anlamıyla demokrasi düşüncesinin ancak bir iki yüzyıllık geçmişi bulunmaktadır. Demokrasi karşısında yer alan toplum sistemlerinden komünistlik, işçilerin (fabrika amelesinin) diktatörlüğü üzerine kurulu bir sınıf egemenliği, diktatörlük ise tek bir adamın keyfi egemenliğidir. Bu diktatörlükler dünyanın çoktan beri görüp niteliklerini anladığı iki hastalıktır.

Avrupada bugün inkılapçı denilen kimseler bizim kabul ettiğimiz rejime düşmandırlar. Demokrasi rejimi Avrupada iki ateş arasında bulunuyor. Bir taraftan mürteciler diğer taraftan da inkılapçılar ona hücum ediyorlar. Mürteciler nazarında demokrasi daima bir inkılabaya sebep olan yıkıcı bir rejimdir. İnkılapçılar nazarında da yeni zamanlara mahsus bir irtica şeklidir.

... Avrupada bugün inkılap taraftarlığı edenlerle bizim aramızda hiçbir münasebet yoktur. Onlar bizim rejimimizi yıkmaya çalışan kimselerdir. İstibdadı ve mutlak hükümetleri devirmeyi kendilerine hedef bilen, hürriyet rejimini kurmak isteyen inkılapçılarla beraberiz, fakat mürtecilerden de komünistlerden de ayırız.

Demokrasinin tehlikeye düştüğü veya düşmesinin muhtemel olduğu iki tür gelişme karşısında, Başyazar, büyük ve yüksek demokrasi ideali uğruna, belirli tür diktatörlüğe başvurulmasını uygun ve hatta gerekli görmektedir. “Olağanüstü durumlar”ve “demokrasiye alıştırmaya” gerekçeleriyle geçici süreliğine diktatörlüğe başvurulmasında sakınca görmediği gibi, bunun yapılmasını salık dahi vermektedir. Bir milletin yaşamında iç ya da dış olaylar bazen öyle durumlar ortaya çıkarabilir ki, demokrasi, olağan işleyişiyle bu duruma karşı koyamaz; ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamak olanaksızlaşır.

... Bu vaziyet karşısında ne yapılacak? Prensipere dokunmaktan ise varsın memleket batsın, diye kol kavuşturulup beklenecek mi? Bu, safderunluk hududunu da geçer, adeta bir cürüm teşkil eder... Mademki hakimiyet milletindir, millet bu hakimiyetini istediği gibi kullanmakta hürdür. Bazı fevkalade ahval ve şerait karşısında, millet, hakimiyetinin istimal tarzını, şeklini bir müddet hususi bir rejim altına alabilir ... Bu, demokrasi rejiminden uzaklaşmak değil, demokrasi rejiminin silahlarından birini kullanmaktır.

Ayrıca, demokrasi devriminin yapıldığı bir ülkede, devrimi gerçekleştiren azınlık hemen demokrasi ilkelerini harfi harfine uygulamaya kalkacak olursa, bu azınlık, daha henüz onları tamamen benimsememiş olan çoğunluk içinde eriyip gitmek tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir. Bu tehlikeyi önlemek için alınacak önlemler bir tür diktatörlük biçiminde algılanabilir. Bu türlü diktatörlük faydalı ve hatta zorunludur; ondan korkmamak ve çekinmemek gerekir. Bu tür diktatörlük, adi bir hükümet darbesi sonucunda, sırf bir adamın veya bir grubun kişisel düşünce ve çıkarlarını esas alan diktatörlük ile karıştırılmamalıdır. Her diktatörlük olgusu ayrı ayrı ve diktatörlüğün demokrasiye karşı durumu açısından incelenmeli ve ona göre karar verilmelidir. Bu tür geçici “diktatörlük”lerden ne ürkemek gerekir, ne de bunu demokrasi aleyhinde bir rejim sanmak doğru olur. Demokrasinin bir bunalım geçirmekte olduğu bir gerçek ise de, ondan daha iyi başka bir rejim bugüne kadar ortaya konulamamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan diktatörlüklerden (Bolşeviklik ve faşistlik) hiçbiri demokrasi ile karşılaştırılmaz.

Kadro tarafından Avrupa hayranlığı ile suçlanmaları karşısında, Başyazar, Avrupa hayranlığının, kendisinde, *bize pantolon nereden gelmiş ise ilim ve medeniyet de oradan gelecektir.* diye haykırarak batılılaşmak gereğini savunduğu II. Abdülhamit zamanından beri var olduğunu ve o zamandan beri bu hayranlığının giderek arttığını belirtmekte ve bu tür hayranlığın bütün gençlere ve ülkeye yayılmasını dilemektedir. Bu duygunun varlığı sayesinde herkesin okuyacağını, çalışacağını ve öğreneceğini ileri sürmektedir. Kaldığı, Avrupa’ya hayran olanın yalnızca kendisi ve Fikir

Hareketleri olmadığının savunmakta, çocuklarımızı öğrenim için Avrupa'ya göndermemizi, üniversitemizin kapılarını Avrupalı profesörlere açmasını, Türkiye'yi Batı uygarlığı ailesine sokmak için çalışma kararlılığımızı ve her iş için Avrupalı uzman arayışımızı Avrupa hayranlığının Türk toplumuna ne denli yerleştiğinin göstergeleri saymaktadır. Kendisi zevk, safa ve eğlence Avrupa'sı ile siyaset Avrupa'sına hayran değildir; onun hayran olduğu Avrupa bilim, uygarlık ve düşünce Avrupa'sıdır. Avrupalılaşmak kendi kişiliğimizden vazgeçmeyi, kendi benliğimizi unutmaya gerektirmez. Nitekim, bugün Avrupa uygarlığı içindeki Fransızlar, İngilizler ve Almanlar birbirlerinin taklitçisi değildir. Hepsi milliyetlerini, geleneklerini ve kişiliklerini koruyorlar.

Türk Devrimi'nin ideolojisi, Başyazara göre, aydınlarımızı çok cezbetmektedir. Hatta, kimileri bu Devrime ideoloji biçme arzusundadırlar. *Halbuki Türk inkılâbı büyük, objektif bir hakikattir. İnkılâp şeflerinin sözleri, inkılâbın fikri ve siyasi abideleri meydandadır. Bunlar tevil götürmez, inkar kabul etmez bir vuzuh ve katiyet ile ortada dururken Türk inkılâbını milli hakimiyet prensibinden ayırarak faşistliğe yahut Devlet sosyalistliğine, hatta daha ileriye doğru götürmeğe çalışmak ve öyle göstermek fazla bir cur'etkarlık olur.* Kadrocuların Türk Devrimi'ni Marksçıların devrimi ile karıştırmak yolundaki gayretleri, boşa çıkmıştır. Fikir Hareketleri, millî hâkimiyet (demokrasi) taraftarıdır: milliyetçi, cumhuriyetçi, devletçi, devrimci, halkçı ve laiktir. *Benim bu memlekette, Türk inkılâbında beğenmediğim ve sevmediğim hiçbir mefhum yoktur. Bilâkis bütün idealim bugünkü inkılâp, cumhuriyet mefhumudur...*

Robert de Beauplan'a göre, Cumhuriyet Türkiye'si onbir yıl içinde önemli bir sıçrama yapmıştır. Türkiye'yi laikleştirmeden çağdaşlaştırmaya olanak yoktu. Kemal Atatürk işte bunu yapmayı başardı. Türklerin giydiği şapka bir serpuş olmaktan çok düşünsel kurtuluşun, özgür ruhun batıl düşüncelerin üstesinden gelmesinin simgesidir. Çağdaşlaşma, demokratlaşma ve laikleşmeyi tercihinden ötürü Kemal Atatürk'e bazen 'antiklerikal'denilmiştir. Fakat bu doğru değildir. O vicdan özgürlüğüne hürmet göstermiştir, dini olguları ruhani alana bırakmıştır. Bunu, resmi ve özel bütün etkinliklerin en küçüğünde bile daha önceleri dinin hâkim bulunduğu bir ülkede yapmıştır.

Başvekil İsmet Paşa'nın Türkiye'nin "mutedil devletçi" olduğunu açıklamasını, Ahmet Hamdi (Başar), Türkiye'nin demokrasiyi arkada bırakarak yeni bir aşamaya girmesi olarak değerlendirmişti. Fikir Hareketleri Başyazarına göre ise, Ahmet Hamdi'nin bu yargısı ancak "mutedil hattâ şiddetli devletçilik ile demokrasi birbirine uymaz iki kanaat" olması halinde geçerli olabilir. Oysa, devletçilik ile demokrasi uyuşabilir. Çünkü, demokrasi mutlaka iktisadi özgürlükçülük demek değildir. İktisadî özgürlükçülüğü bir takım özel şartlar doğurur. O şartların gerçekleşmediği yerde iktisadi özgürlükçülüğün anlamı yoktur. Nitekim, dünyanın bugünkü durumu, bir çok kusurları olmasına karşın, devletçiliğin benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Devletçiliği benimseyen ülkeler ve bu arada Türkiye, bugünün dünyasının gereklerini yerine getirmekle demokrasiden ayrılmış sayılamaz. İlk bakışta birbirine tamamen zıt iki kavram gibi görünen diktatörlük ve demokrasi birbirleri ile telif kabul etmez birer rejim değildir. Bu durum, demokrasi için büyük bir faikiyet ve kuvvet teşkil eder. Önemli olan, diktatörlük ile kastedilen gayenin, takip edilen hedefin ne olduğudur. Fikir Hareketleri, ilkesel olarak iktisadi liberalizmi savunmakta ve ekonomiye devletçe yapılacak müdahalelerin olumsuz sonuçlar vereceğini düşünmekte ise de, Türkiye gibi sanayileşememiş ve toplumsal sınıfların henüz oluşmadığı ülkeler bakımından, bir "müdafaa vasıtası" olarak iktisadi devletçiliğe sıcak bakmaktadır. Demokrasi (millî egemenlik) taraftarı ve liberal olmak ... *mutlak iktisadi liberalizmi ya ilk klasikler şeklinde ya sonraki müfrit şeklinde kabul etmeyi tazammun etmez. Siyasi liberalizm ile iktisadi liberalizm ayrılabilir, ayrıdır...."*... Her memleket iktisadi siyasetini tanzim ederken, iktisat hadiselerinin umumi ve büyük kanunlarını gözden kaçırmamakla beraber, kendi varlığından fıskıran zaruretleri de düşünmeğe mecburdur. Yoksa prensip ve nazariye uğrunda memleket ve hakikat feda edilmiş olur.

İktisadi devletçilik, Başyazara göre, bugün Türk iktisadiyatını kurtarmak ve sağlam temellere oturtmak için tatbik edilecek en salim meslektir. Çünkü kendimizi başka türlü müdafaa edemeyiz. *Eğer biz memlekette devlet başta olarak bir sanayicilik tesis etmezsek bir taraftan kendi topraklarımızda aç ve sefil kalacağız, bir taraftan bütün bu kurtardığımız istiklale rağmen dünyanın sanayici yedi devletinin hepsinin veya bir kısmının bir müstemlekesi haline düşeceğiz...* Emperyalizmin var olduğu ve serbest rekabetin bulunmadığı bir dünya vaziyeti karşısında, Başyazara göre, ... *prensip tenkitlerini bir yana bırakmak ve herkes gibi müdafaa tertibatı almak...* gerekmektedir. İktisadi devletçilik bizde her hangi bir hakkı ortadan kaldırmadığından yüksek adalet ilkelerine de uygundur. Kaldı ki, dünyanın en demokrat hükümetleri bile (Amerika, İngiltere, Fransa...) iktisadi özgürlükten uzaklaşmışlardır. Bu, siyasal özgürlükle iktisadi özgürlüğün birlikte bulunmasının zorunlu olmadığını göstermektedir.

Millî Mücadele ve Cumhuriyetin kuruluşu esnasında temsili demokrasinin gereklerinin yerine getirilmemesinigazetesi Tanin’de sık sık eleştiren ve bu yüzden siyasal iktidarın şimşeklerini üzerine çeken Tanin Başyazarı’nın yerini, 1930’lu yıllarda, bu kez orta sınıf söylemine dayalı bir demokrasi ve anti-komünizm savunusu yapan, iki savaş arası dönemin dünya koşullarını (diktatörlüklerin yaygınlaşması ve demokrasinin gözden düşmesi) dikkate alan, demokrasiyi korumak pahasına, gerektiğinde iktisadi liberalizmi gözden çıkaran, hatta kısa süreli (geçici) diktatörlükleri bile salık veren bir Fikir Hareketleri Başyazarı ile karşılaşmaktayız.

Başyazar Hüseyin Cahit Yalçın’a göre, ... *Atatürk milletini orta çağların köhne an’aneleri ve müteassıb bağları ile zincirlenmiş tefekkürün esaretinden kurtararak hür ve modern düşünce ve hareket sahasına erıştirdi. Onun asıl büyüklüğü işte bundadır...*

Bu milletin ruhunu en iyi Atatürk anladı. O kadar büyük inkılâpları, o kadar bir ‘sehli mümteni’ ile yaptı ki bunları hayret ve zevk ile temaşa etmemek kabil değildi. Bütün yenilikler sanki sihirli bir güneşin hayat verici tesirile kendi kendiliklerinden fıskırıyor gibi, tabii surette, kolay kolay birbirlerini takib ettiler.

Nahit YÜKSEL

KAYNAKÇA

Bakırcıoğlu, Ziya, “Fikir Hareketleri”, **TDEA**, Cilt III, ss.232-233.

Bengi, Hilmi, Gazeteci, **Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Doğan, Abide, “Atatürk Dönemi Edebiyat Dergileri (1923- 1938)”, **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi 1920-1938**, AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2009, C II, s. 987-994.

Ertan, Temuçin Faik, “Şevket Süreyya (Aydemir) – Hüseyin Cahit (Yalçın) Polemiği”, içinde, **Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları**, , Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

Fırat, Ali Haydar, **Kadro Kooperatif Fikir Hareketleri, “Bir Dönemin Basın Tartışmaları”**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi yayınları, Ankara, 2007.

Fikir Hareketleri, “İlmi, İçtimai, Edebi Haftalık Risale”.

Hobsbawm, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.

Huyugüzel, Ö. Faruk, “Fikir Hareketleri”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 13, s. 66-67.

Huyugüzel, Ö. Faruk, "Hüseyin Cahit Yalçın", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, s. 300-301.

Huyugüzel, Ö. Faruk, **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, İzmir 1984.

Koçak, Cemil, "Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri", **Tarih ve Toplum**, Cilt 12, Sayı 68, Ağustos 1989, s. 86-94.

Metin, Celal, "Atatürk Dönemi Fikir Dergiciliği", **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi 1920-1938**, AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2009, C II, s. 837-847.

Örnek, Cangül, **Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Antikomünizm ve Amerikan Etkisi**, Can yayınları, İstanbul, 2015.

Sancaktar, Fatih Mehmet, **II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925)**, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 2009.

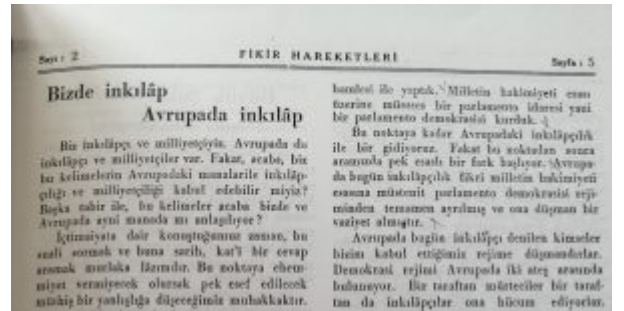
Toprak, Zafer, "Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı", **Türkiye'de Dergiler-Ansiklopediler (1849-1984)**, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 13- 54.

Toprak, Zafer, "Türkiye'de Muhalefetin Doğuşu: II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu", **Toplumsal Tarih**, Sayı 121, (Ocak 2004), s. 70-75.

Yüksel, Nahit, **Fikir Hareketleri Dergisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

Yüksel, Nahit, "'Fikir Hareketleri' Dergisinde (1933-1940) Hüseyin Cahit'in (Yalçın) Türk Devrimi'ne Bakışı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 22, S 64-65-66, Ankara, 2006, s. 347-378.

Ekler:

03/12/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fikir-hareketleri-dergisi/?pdf=5520> adresinden erişilmiştir